

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

2-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғууалық берилген.*

2-сан 2024

март

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалтақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалтақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Улфат МАХҚАМОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Сафо МАТЧОН
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Шукурилло МАРДОНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Раъно ОРИПОВА
Интизар АБДИРИМОВА	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Фуркат РАЖАБОВ
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Умида БАҲАДИРОВА	Дилшода САПАРБАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Феруза САПАЕВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Воҳид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДЕБИЯТ

Sobirov B.N. She'riy asar tarjimasida ruhiy-emotsional holat ifodasi muhim omil sifatida (Ibroyim Yusupov asrlari misolida)	7
Sobirov B.N. Tarjimada asliyat va uni idrokda qayta tiklash tamoyillari (Ibroyim Yusupov ijodi misolida)	13
Turdibekova R.Sh. Interfaol metodlaridan foydalanib o'zbek tili fanini o'qitish usullari	17
Muxanova M.G. Til va tafakkur hamda ularning o'zaro munosabatlari	21
Ruzmetova D.A. Zamonaviy xoriliy til o'qitish muammolari	25
Muratova N.B. O'zbek tilida tilak va tabrik nutqiy axtlarining milliy-madaniy belgisiga asoslangan verbal assotsiatsiyalashuvini o'rgatishda grafik organayzerlardan foydalanish	33
Muratova N.B. Leksemalarning gender xususiyatlariga asoslangan assotsiatsiyasini tilak va tabrik nutqiy aktida ifodalanishi	41
Алибекова Р. Х. Применение интерактивных методов на занятиях по русскому языку	45
Мирзалиева Д.Б. Использование информационно-коммуникационных технологий при обучении переводу	52
Шабидинова З. И. Формирование лексической компетенции при обучении иностранному языку	55
Разакова Ш. Д. Обучение посредством делания	59

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Мадалиев Я.Х. Иброй Олтинсариннинг педагогик фаолияти ва гоилари	65
Мадалиев Я.Х. Абайнинг педагогик гоиларида ибратли ва хикматли сузлар тавсифи	70
Qaxharova N. N. O'qituvchilarda kompetensiya va kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari	74
Yo'ldoshev R.E. Magistrantlarni tayyorlashda ilmiy-pedagogik ta'lim jarayonining dinamik modeli	78
Yaxshiboyeva S.T. Ta'limda steam ta'limini amalga oshirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari	84
Xo'jaqulov F.N. Mantiqiy fikrlashning inson tafakkurini rivojlanishidagi ahamiyati	88
Mirzayev S. A. Ta'limda ekopedagogikani va bo'lajak pedagog kadrlarning ekologik kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari	91
Haydarov J.G'. Zamonaviy ta'limda harbiy-pedagogning o'rni va unga qo'yilgan talablar	95
Berdiyeva S.E. Inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning ahamiyati	99
Ergashev J. Tabiiy fanlarni integrativ yondashuv asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish	104
Карахонова О.Ю. Саноген фикрлашнинг педагогик тахлили ва унинг муҳим хусусиятлари	108
Raimberdiyev A.A. Pedagogik qobiliyatni aniqlash va rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	112
Qosimova G.I. Таълим жараёнини тадқиқ этишда синергетика илмий тадқиқот yondashuvi sifatida	115
Niyazov J.A. Birlashtirilgan didaktik interfaol dasturiy tizimdan elektroenergetika fanlarini o'qitishda foydalanishning nazariy tahlili	120
Muratova Sh.I. Umumiy pedagogik fanida talabalarni bilim, ko'nikmalari va o'quv natijalarini diagnostikasi	125
Baratova N.T. Ta'lim muassasasi faoliyatini boshqarish imkoniyatlari	130
Yarmanova Yu.B. Шахс ижтимоий-маданий адаптацияси ва уни шакллантириш омиллари	134
Samadov M.S. Ahamiyatli usullar yordamida kimyoviy reaksiyalarning tezligi aniqlash	138
Raximov F.R. Bolalar iqtidorini rivojlantirishni boshqarishning tuzilma-funksional modeli	143
Alimardonova M. X. Biologiya fanidan kitobxonlik anjumanlarini o'tkazish	149
Xalilova H.M. Tarbiya darslarini loyihalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish ijtimoiy zaruriyat sifatida	155

Axmedova A. Talabalar maxsus tayyorgarligini amaliyotda o'quv materiallari orqali tarkiblashtirish metodlari	160
Yoziyeva U.L., Ergasheva N. Pedagogik jarayonlarda refleksiv yondashuvning ahamiyati	164
Umirov A.A. Didaktikada elektron ta'lim resurslarini o'quv jarayoniga joriy etish xususiyatlari	169
Ergashev N.G'. Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar tizimini joriy etish integratsiyasi va asosiy yo'nalishlari	174
Choriyeva M.B. Pedagogik amaliyotlar orqali talabalarni ijtimoiy adaptiv faoliyatga tayyorlashning afzalliklari	179
Boymatova M.R. O'qituvchi shaxsida emotsional intellektning o'ziga xosligi	183
Shonazarov J.U. Ma'naviy boshqaruv tizimida innovatsion texnologiyalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari	187
Choriyeva F.A. O'quvchilar xulqidagi yosh bilan bog'liq o'zgarishlarni korrektsiyalashning pedagogik tizimi	191
Xo'jamberdiyeva M. Shaxs tarbiyasida eydekologiya tamoyillaridan foydalanishning qiyosiy tahlili	195
Temirov M.Sh. Bo'lajak o'qituvchi shaxsining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishning pedagogik shartlari	199
Очилов А.Э. Педагогика ва психологияда математик ижодкорлик	202
Buriyeva N.R. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalaridan samarali foydalanish	206
Jabborova D.B. Genetik munosabatlar tushunchasini shakllantirishda maktab kimyoviy eksperimentining ahamiyati va ularda foydalaniladigan tamoyillar tavsifi	211
Choriyeva Z., Usanova M. Oliy ta'lim muassasasidagi boshlang'ich ta'lim talabalari shaxsining o'qituvchilik kasbiy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish jarayoni	216
Aslonova O.P., Xushvaqтова M. Sh. Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish imkoniyatlari	221
Zaripova M.Q. Ta'lim muassasasi faoliyatini boshqarish, davlat-jamoatchilik tamoyiliga ko'ra boshqarishning psixologik-pedagogik asoslari	226
Yuldosheva Yu.J. Ta'lim tizimini boshqarish organlari faoliyatini tashkil etish	229
Choriyeva Z.T., Boynazarova M. Pedagoglarning kasbiy sifatlarini shakllantirishda ta'limga integratsion yondashuvning ahamiyati	233
Xalikova Sh.T. Ta'lim jarayonida ko'rish nuqsoniga ega maxsus maktab tarbiyalanuvchilari tafakkurini rivojlantirishning o'ziga xosligi	237
Urinbayev S.Q. Ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar	241
Ashurov N.R. Malakaviy pedagogik amaliyot davrida o'quv jarayonini tashkil etish	246
Xolmatov P.Q., O'tayev A.Y., Mirzaxmatov B.B. Darsdan tashqari mashg'ulotlarda kasb-hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilish mazmunini tanlashning tashkiliy-pedagogik mezonlari	252
Sharapova Z.F. Ta'lim tizimida ta'lim-tarbiyani tashkil etishning zamonaviy metodlarini qo'llash masalalari	258
Abduxamidov S.M., Qadamova B.S., Shivoqova R.O'., Xusniddinova M.S., Ismatullayeva N.R. Bo'lajak pedagoglarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda kreativ pedagogika ustuvor yo'nalishi sifatida	262
O'tayev A.Y. O'zbekistonda pedagogika fanining dolzarb masalalari	266
Ачилова Э.С. Адабий таълимни такомиллаштириш муаммосининг педагогик тадқиқотларда ўрганилиш тадрижи	271
Meylieva M.S. Individual yondashuv orqali talabalar kasbiy motivatsiyasini shakllantirishning o'ziga xos jihatlari	276
Musurmonov R. Modernizatsiyalashgan ta'lim sharoitida o'quvchilarda darsga ijobiy munosabatni barqarorlashtirishda refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish	283
Raxmanova M. Q. Talabalar kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonida ijtimoiy va pedagogik omillarning o'zaro aloqadorligi	288
Суяров А. М., Ержанова А.А. Мактаб раҳбарларининг касбий компетентлигини шакллантириш имкониятлари хусусида	295

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУҶҲЫЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Azimova Ch. A. Odob-axloq va nafosat munosabatlarining Islom madaniyatidagi talqini	301
Казакова М.Қ. Азизиддин Насафийнинг ҳаёт йўли ва ижодий мероси	306
Karamova M.F. Sharh mutafakkirlari ijodida o'quvchilarning intellektual rivojlantirish tushunchalarining yoritilishi	312
Ernazarova G.O., Abdullayev X.Sh. Tarixiy manbalar sharhi – oliy ta'lim muassasalari talabalarida musiqiy madaniyatni shakllantirish omili sifatida	317
Исроилов Қ. Т. Замонавий мутахассисда акмеологик фикрлашни шакллантириш	323
Yuldasheva I.A. Bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashni yangilash	327

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Isroilov N.S. Python dasturlash tilini o'qitish samradorligini oshirishda dasturlashtirilgan ta'lim texnologiyasining imkoniyatlari	331
Xoliqulov B.J. Oliy ta'lim muassasalarida python dasturlash tilini o'qitish hamda talabalarning dasturlashga oid algoritmik fikrlashni rivojlantirish metodikasi	337
Shaynazarov R.M. 3D grafik modellashirish uchun eng yaxshi dasturiy vositalar tahlili va ulardan foydalanish texnologiyalari	343
Eshmurodov A.G'. Web 2.0 texnologiyalari yordamida oshiriladigan aralash ta'lim modeli va uni amalga oshirishning nazariy tahlili	348
Eshtemirov A.N. Fizikadan masalalarni yechishni o'rgatishda modellashirish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasining nazariy asoslari	353
Berdiyev B. R., Yomg'urova J. B. Matematika fani o'qituvchisini metodik tayyorlashda mustaqil ishlarning o'rni	358
Sayidova M. X. Ta'lim sifatini ta'minlashda raqamli texnologiyalar va ularning roli	363
Qurbonova M. E., Abdulaxatova M. A. Bo'lajak kimyo fani mutaxassislarni kasbiy kompetentligini shakllantirish masalalari	370

БАСЛАҲЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

Қодиров Р.К. Бошланғич синф ўқувчилари мустақил фикрлашни ривожлантиришнинг дидактик асослари	375
Muminova N.A. Boshlang'ich ta'lim ona tili darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish yo'llari	378
Choriyeva Z. T., Berdinazarova B.M. Ona tilini o'qitish jarayonida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish	382
Raximova R. B. Maktabgacha va boshlang'ich maktab ta'limining zamonaviy muammolari va ularni hal qilish yo'llari	387
Irisova S. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining kasbiy kompetentligini oshirish usullari	393
Choriyeva M., Yuldashev S.N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarda ona tili faniga oid kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi	398
Berdiyeva L.N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkur tezligini oshirish imkoniyatlari	403
Oripova N.X., Umurqulova M.P. Bolalar mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda AKTdan foydalanish pedagogik muammo sifatida	408
Choriyeva F., Xusanova D. Maktabgacha yoshdagi bolalar xulqidagi salbiy o'zgarishlarning kelib chiqish sabablari va omillari	413
Usarova M.N. Boshlang'ich sinf o'quvchilari faolligini oshirishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish	417
Hamroyev Sh.E. Boshlang'ich sinflarda axloqiy mavzudagi suhbatlarni o'tkazish: mummolar, izlanishlar va yechimlar	421
Qivanov Z. Boshlang'ich ta'limda mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi	427
Alimardonova M.B. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining bilish ko'nikmalarini rivojlanishida o'yin muhim vosita sifatida	432

Ibragimova G. R. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari	437
Botirova L.L. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiylashuvi	441
Xamidjonova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda innovatsion fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati	446
Jumayev F.A., Raximova L.B. Boshlang'ich sinflarda bolalar adabiyotini o'qitilishining didaktik ahamiyati	450
Тиркашова Г.Б. Умумтаълим мактабларида инновацион бошқарув фаолиятинининг зарурати ва имкониятлари хусусида	453
Nortojiyeva M. Z. O'quvchilarni arifmetik amallar yordamida og'zaki hisoblash usullariga o'rgatish	459
Normatova N.K. Adaptivlik tushunchasining mazmuni va mohiyati	465
Xo'jaqulov A.E. Possibilities of game activities in the formation of a valuable attitude towards the family in children of the preschool educational organization	469

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Gulmurodova D.M. Ta'lim tizimida o'quvchilarga rangshunoslik tarixini o'rgatish	474
Baymetov B. B. Oliy pedagogik ta'limda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini badiiy-ijodiy rivojlantirish va kasbiy faoliyatga tayyorlash shartlari	479

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Abdullaev I. Jas futbolshilardn texnik-taktik tayarligin jetilistiriwdn zamanagoy usillari	484
Bobomuradov S. E. Yosh futbolchilarda jismoniy sifatlarni rivojlantirishning vosita va usullari	488
Suvonov Q. Yo. Kurash turlari nazariyasi va metodlari tasnifi	493
Yoziyeva U.L., Ergasheva N. Sog'lom turmush tarzini shakllantirishning pedagogik asoslari	498
Yusupov E. T. Kurash sport turning qoidalari texnika va taktikasi	502
Boltabayev Sh. O. Turli toifadagi gandbolchilarning tayangan holda darvozaga to'p otish hujum texnikasi kinematikasini aniqlash va solishtirish	507
Xabibullayev S.X. "Yosh futbolchilarning musobaqa va mashg'ulotlardagi individual texnik-taktik harakatlarining samaradorligini o'rganish"	519
Shukurllayev J. M., Murodova R. M. Kichik voleybol sport turiga tayyorlash akmeologiyasini voleybolga integratsiyalash	524
Nurmatov F.A. Pedagogik kategoriya sifatida kompetentlikning mohiyati va uning bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari faoliyatidagi o'rni	528
Арзыбеков Т. Проблемы спортивного отбора	534
Арзыбеков Т. Проблема допинга в спорте	540
Baylepesov K., Seydaliev S. The bases of command formation in rowing	547

MODERNIZATSIYALASHGAN TA'LIM SHAROITIDA O'QUVCHILARDA DARSGA IJOBIY MUNOSABATNI BARQARORLASHTIRISHDA REFLEKSIV KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH

Musurmonov R.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Maktab menejmenti"
kafedrası dotsenti, p.f.n.

Tayanch so'zlar: modernizatsiyalashgan ta'lim, darsga ijobiy munosabat, refleksiv ko'nikmalar, o'quvchilar, pedagogik xodimlar, tizimli yondashuv.

Ключевые слова: модернизированное образование, позитивное отношение к уроку, рефлексивные умения, учащиеся, педагогический коллектив, системный подход.

Key words: modernized education, positive attitude to the lesson, reflective skills, students, teaching staff, systematic approach.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar bilan ishlash jarayonlarida ularda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish uchun ularni tahliliy fikrlashga o'rgatish asosida refleksiv faoliyatini tashkil etish zarur, chunki ko'proq tahliliy fikrlash ularning o'zi tomonidan mustaqil o'rganish va o'zlashtirish jarayonlarida, ya'ni o'quvchiga o'qituvchi tomonidan an'anaviy ravishda o'rgatilmaganda, mustaqil fikrlash jarayonlarida vujudga keladi. O'quvchi tomonidan ta'lim olish va kasb-hunar o'rganish yo'nalishidagi o'zining irodaviy xatti-harakatlarining amaliy ahamiyatini va zaruratini mustaqil ravishda tahlil qilishi hamda tushunishi ularning refleksiv faoliyati jarayonlari hisoblanadi.

Refleksiv yondashuv asosda tashkil etilgan dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar bilan ishlash jarayonlari o'quvchilarni o'z faoliyati va faolligini, bilimi va dunyoqarashini o'zi tomonidan tahlil qilishga, darsga bo'lgan munosabatini mustaqil ravishda ob'ektiv baholashga undaydi [6].

Demak, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar bilan ishlash jarayonlarida refleksiv yondashuv o'quvchilarning o'z faoliyati natijalarini hech qanday qarshiliksiz o'zi tomonidan mustaqil o'rganish, o'z shaxsiy imkoniyatlari va undan foydalanish samaradorligini o'rganish, tahlil qilish va ob'ektiv baholashga

undovchi vaziyatlarni vujudga keltirishi bilan bir qatorda, o'qituvchi tomonidan dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarni mustaqil ta'lim olishga undovchi motivlarni aniqlash va ulardan foydalanish asosida motivlashtirish jarayonlarini tashkil etishga keng imkoniyatlarni vujudga keltiradi.

Chunki refleksiv yondashuv jarayonida o'quvchilarni tahliliy faoliyatga undashga xizmat qiluvchi qulay refleksiv ta'limiy muhit vujudga keladi. Refleksiv ta'limiy muhitni vujudga keltirish o'quvchilarning ta'lim olishga shaxsiy moyilligi va qiziqishi darajasini aniqlash va o'rganilayotgan mavzuga, uning ahamiyati, mazmun-mohiyatiga qiziqish shakllantirish asosida ularning refleksiv faoliyatini amalga oshirishga, faolligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Refleksiv faoliyat jarayonida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi rivojlanib borib, ularda o'qish va o'rganishga moyillik o'z faoliyatini tahlil qilish asosida shakllanadi. Refleksiv faoliyat jarayonida dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar o'qish va o'rganishi uchun qanday to'siqlar xalaqit berayotgani, o'zi nimaga ko'proq qiziqayotgani, ta'lim olish va kasb-hunar o'rganishning amaliy ahamiyati nimadan iborat ekanligini mustaqil tushunib yetadi. Refleksiv faoliyat jarayonida nafaqat dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar, balki faol o'quvchilar ham o'z faoliyati va xatti-harakatlarini tahlil qiladi hamda ob'ektiv baholaydi. Shuningdek, ularda o'qish va o'rganishga moyillik va qiziqishlar shakllanishi bilan bir qatorda, ularda to'g'ri kasb tanlash va kasb-hunar o'rganish mas'uliyati shakllanadi.

Demak, refleksiv faoliyat jarayonlarida o'quvchilarning refleksiv qobiliyatlari rivojlanib borib, ularda refleksiv ko'nikmalar shakllanadi. Refleksiv ko'nikmalar shakllangan o'quvchi o'qish va o'rganish, o'z faoliyatini mustaqil tahlil qilish va ob'ektiv baholash qobiliyatlariga ega bo'lgan shaxs sifatida unda ma'lum bir voqelik yoki hodisani, o'tmishni yoki o'tmishdagi jarayonlarning oqibatlarini o'rganish, tahlil qilish va ob'ektiv baholash kabi fazilatlar shakllangan bo'ladi.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari samaradorligi esa qo'llaniladigan metodlar va tatbiq etiladigan yondashuvlarning ahamiyati va o'ziga xos xususiyatlariga hamda tatbiq etiladigan yondashuvlarni vaziyatlarga ko'ra to'g'ri tanlanish darajasiga bog'liq bo'ladi. Shuningdek, beriladigan axborot va ma'lumotlar hajmi hamda mazmun-mohiyatiga ko'ra o'quvchilarning moyilligi, qiziqishi va imkoniyatlariga mos kelishi, axborot va ma'lumotlarning aniqligi, ishonchli dalillar asosida qiyosiy tahlil qilinishi ham samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Demak, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarining sifat va samaradorligi, eng avvalo, mazkur jarayon sub'ektlarining mahorati, tashkilotchilik, ijodkorlik va izlanuvchanlik qobiliyati, bir so'z bilan aytganda ularning kasbiy kompetentligiga

bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etish va boshqarish texnologiyalarining maqsadi va vazifasiga ko'ra ulardan to'g'ri va samarali foydalanishga bog'liq bo'ladi.

Adabiyotlarda refleksiya, pedagogik refleksiya, refleksiv faoliyat, o'qituvchining refleksiv faoliyati tushunchalari turlicha talqin qilinsa-da, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari o'quvchilar tomonidan o'zini o'zi va o'z faoliyati natijalarini o'zi tomonidan mustaqil o'rganish, tahlil qilish, baholash va ob'ektiv xulosalar shakllantirish jarayonlari ma'nosida qo'llaniladi.

O'qituvchining refleksiv faoliyati haqida fikr yuritilganda esa, eng avvalo uning mazkur jarayondagi prinsipialligi, ya'ni dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan o'zaro munosabatlar va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlaridagi prinsipiallikni tushinish mumkin. Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar bilan ishlash jarayonidagi prinsipiallik o'quvchilarning o'z faoliyati yoki xatti-harakatlarini mustaqil tahlil qilish, ishonchli dalillar vositasida taqqoslash, baholash va ob'ektiv xulosalar shakllantirishga o'rgatishda o'z pozitsiyasiga ega bo'lishidir [6, 80].

O'quvchining refleksiv faoliyati esa o'z faoliyati yoki xatti-harakatlarini mustaqil tahlil qilish, ishonchli dalillar vositasida taqqoslash, baholash va ob'ektiv xulosalar shakllantirish asosida o'z o'quv faoliyati ahamiyatini tushinishi va ta'lim olish va kasb-hunar o'rganish yo'nalishida yangi pozitsiyasining shakllanishidir. Shunday ekan, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchining refleksiv faoliyati tushunchasi o'quvchining refleksiv faoliyati (o'quvchi pozitsiyasi) tushunchasidan farq qiladi. O'quvchilarning refleksiv faoliyatini tashkil etish asosida ularda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari tizimga xos xususiyatlarga ega bo'lib, murakkab pedagogik tizim hisoblanadi.

Demak, innovatsion murakkab pedagogik tizim sifatida o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan o'zaro ta'sir jarayonlarini tashkil etish va boshqarishda tizimli yondashuv texnologiyasini tatbiq etish zarur. Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlariga tizimli yondashuvni tatbiq etilishi mazkur jarayonlarda tasodifiy va kutilmagan holatlarning oldini olish bilan bir qatorda, sifat va samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi [5].

Shunday ekan, dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashqi muhitda xizmat qilayotgan innovatsion murakkab pedagogik tizim sifatida o'rganish maqsadga muvofiq bo'lib, mazkur jarayonlarni loyihalashtirish, modellashtirish, tashkil etish, boshqarish, sifat va samaradorligini oshirishda o'qituvchi va o'quvchilarning

refleksiv faoliyatining o'ziga xos jihatlari inobatga olish zarur. O'qituvchi va o'quvchilarning refleksiv faoliyati yo'nalishida vaziyatlarga ko'ra vujudga kelayotgan talablar hamda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini tashkil etishga zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etish zaruriyati samaradorlikni ta'minlovchi eng zarur omillar hisoblanadi.

O'qituvchi va o'quvchilarning refleksiv faoliyati jarayonlari samaradorligi dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari majmui hisoblangan tizim komponentlarini o'zgartirish, ularni qayta tashkil etish va moslashtirishga bog'liq bo'lib, o'zgartirish, qayta tashkil etish va moslashtirishda ham tizim komponentlari hisoblangan jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish zarur.

Xususan, ta'lim va mustaqil ta'lim jarayonlari, tarbiyaviy munosabatlar jarayonlari, darsdan tashqari va sinfdan tashqari mashg'ulotlar, motivlashtirish jarayonlarining har birining o'ziga xos xususiyatlarini misol keltirish mumkin.

Dars intizomiga salbiy munosabatdagi o'quvchilarda refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini o'zaro bog'liq holda, yaxlit tizim sifatida tashkil etishda o'qituvchi va o'quvchilarning refleksiv faoliyati jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish hamda mazkur jarayonlar samaradorligini ta'minlash uchun tizimli yondashuvni tatbiq etishning ahamiyatini quyidagi tamoyillar orqali asoslash mumkin:

- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari sub'ektlari sifatida o'qituvchi va o'quvchilar faoliyat ko'rsatishi, ya'ni mazkur jarayonlarda sub'ekt-sub'ekt munosabatlarining qaror topishi;
- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari sub'ektlari faoliyatining maqsadga yo'naltirilganligi, izchilligi va o'zaro bog'liqligi;
- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion murakkab pedagogik tizim o'zaro bog'liq va aloqador bo'lgan komponentlar majmui ekanligi;
- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarining rivojlanishiga xizmat qiluvchi ichki va tashqi omillarning o'zaro birligi;
- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari alohida bir tizim sifatida va yuqori tartibli yaxlit pedagogik tizimning tashkil etuvchi komponenti sifatida mavjudligi;
- refleksiv ko'nikmalar shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari tashqi muhit va boshqa tizimlar bilan o'zaro ta'sir etish xususiyatlariga ega ekanligi ahamiyatlidir [6: 86].

Oliy pedagogik ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda ana shu sifat va vositalarga jiddiy e'tiborni qaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Agar talabalik davrida ularda refleksiv faoliyat yuritish ko'nikmalari

shakllanmagan bo'lsa, bu juda katta yo'qotish, bo'lajak o'qituvchining kompetentlik darajasiga salbiy ta'sir qiladi.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Maktab menejmenti" kafedrası professor-o'qituvchilari talabalarga o'z faoliyatlarini tanqidiy tahlil qilish, erishilgan yutuqlarning sabab oqibatlari va yo'l qo'yilgan kamchilik-nuqsonlarga barham berish uchun mustaqil ta'lim olish, yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarning sabablarini tafakkur qilish ko'nikmalarini shakllantirishda alohida e'tibor berib kelmoqdalar. Professor-o'qituvchilarning o'zaro hamkorlikda klaster metodi asosida olib borayotgan faoliyatlari natijasi o'laroq, darsdan tashqari maktab menejmenti yo'nalishi talabalari bilan tashkil etilgan to'garaklarda ta'lim samaradorligini ta'minlashning nozik jihatlari o'rgatilib kelinmoqda. Bu borada pedagogika fanlari doktori, professor Himmataliev Do'stnazar Omonovich, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent Rahmatilla Musurmonov, pedagogika bo'yicha falsafa doktori, dotsent Akbar Nomozovich Rasulovlarning olib borayotgan amaliy ishlari va nazariy ma'ruzalari boshqalarga o'rnak bo'lib, o'zining samarali natijalarini bermoqda.

Adabiyotlar:

1. Hasanov J., To'raqulov X.A., Alqarov Sh., Usmonov N.O., Pedagogika. – T.: «Noshir», 2011.
2. Abdullayeva D., Yorqulov R., Atabaeva N. Oila psixologiyasi. – T.: «Tafakkur Bo'stoni», 2015.
3. Asqarova. O'.M., Xayitboev M., Nishonov M.S. Pedagogika. – T.: «Talqin», 2008.
4. G'oziev E.F., Meliboeva R.N. Ijtimoiy psixologiya. – T.: «Faxrizoda», 2009.
5. Musurmonov R., Musurmonova M. O'quvchilarning darsga bo'lgan munosabatlarini klaster asosida o'rganish. O'quv-metodik qo'llanma. T. "ZEBO PRINT" MCHJ, 145 b.
6. Musurmonov R. Klaster texnologiyalari asosida o'quv-tarbiya faoliyatini takomillashtirish/ Monografiya, T.: "ZEBO PRINT" – 2023. 188 b.

РЕЗЮМЕ

Maqolada maktab o'quvchilarida dars jarayoniga ijobiy munosabatni barqarorlashtirishda o'z-o'zini tahlil qilish orqali yo'l qo'yan xato-kamchiliklarini aniqlash va korreksiyalash (refleksiv faoliyat) ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari to'g'risida fikr yuritilib, tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются педагогические условия формирования умений выявления и исправления (рефлексивной деятельности) ошибок, допущенных путем самоанализа, в стабилизация положительного отношения к учебному процессу у школьников и даются рекомендации.

SUMMARY

In the article, the pedagogical conditions for the formation of the skills of identifying and correcting (reflexive activity) the mistakes made by self-analysis in stabilizing a positive attitude to the lesson process in schoolchildren are discussed and recommendations are given.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ХӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИҰ»**

№ 2

Нөкис — 2024

Басып шығыуға жууапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшесі №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жууап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеміндеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыұматларға автор жууапкер.

Оригинал-макеттен басыуға рухсат етилди 11.03.2024. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» ғарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №